

Charter van de Kruising van Kennis en Kunde met mensen in diepe armoede en maatschappelijke uitsluiting

Uiteenzetting van de beweegredenen

Bij de strijd tegen armoede en uitsluiting zijn meerdere mensen betrokken die zich in ongelijke posities bevinden.

Aan de ene kant, de wereld van de instellingen, de politiek, universitaire onderzoekers, beroepshulpverleners ..., allen meestal van goede wil. Zij werken oplossingen uit op basis van hun analyses van de oorzaken van diepe armoede. Van bij de start bekleden zij een hoge positie. Al hebben zij geen unieke, homogene identiteit, in dit charter worden zij "Universitaire of Professionelen" genoemd.

Aan de andere kant, in de wereld van diepe armoede, komen mannen en vrouwen al te vaak slechts in aanmerking omwille van hun tekorten en hun noden. Ze worden verzocht om mee te werken aan oplossingen die anderen voor hen hebben uitgedacht. Zij bekleden van bij de start een lage positie. Al hebben zij evenmin een zelfde homogene identiteit, in dit charter worden zij "mensen in diepe armoede" genoemd.

Door hun opleiding en hun werkmiddelen verwerven "Universitaire of Professionelen" bekwaamheden op intellectueel vlak, om zich uit te drukken, te verwoorden, te abstraheren. Het is gekend dat zulke culturele bekwaamheden macht verlenen aan hen die ze beheersen. Hun kennis wordt maatschappelijk erkend, gedeeld en blijvend opgebouwd. Zij kennen de spelregels. Vanuit hun status en hun functie hebben zij gezag van handeling, van richting geven en beslissen.

De kennis van mensen in diepe armoede, voornamelijk gestoeld op hun levenservaring, wordt daarentegen a priori niet erkend. Hun ervaring is dat ze meestal als (studie)object behandeld worden: voorwerp van procedures, van beslissingen, maatregelen, regelgeving ... soms ook van toewijding, maar altijd weer als mensen die het ondergaan. De politieke maatregelen ter bestrijding van de armoede falen onder meer omdat er geen rekening wordt gehouden met de kennis van deze mensen.

In de strijd tegen extreme armoede en uitsluiting is de basisvoorwaarde de mensen in die leefomstandigheden te erkennen als volwaardige partners. Hen erkennen is hun een levenswijsheid en ervaring toekennen die een elementaire aanvulling betekenen voor andere soorten kennis (wetenschappelijke kennis, kennis door actie...) die op zich "onvolledig" zijn. Zonder de kennis van mensen in armoede zijn de andere soorten kennis ondoeltreffend op termijn en leiden ze zelfs tot tegenovergestelde resultaten dan in feite vooropgesteld.

In overeenstemming met het gedachtegoed van Joseph Wresinski ¹, stichter van de Beweging ATD Vierde Wereld, en met de manier van werken die hij op gang gebracht heeft, werden onontbeerlijke voorwaarden vastgelegd voor het kruisen van kennis en kunde. Deze werden uitgewerkt tijdens twee programma's van onderzoek – actie – vorming:

- Vierde Wereld Universiteit, ²
- Vierde Wereld Partner. ³

Deze programma's werden opgezet door het Instituut van Onderzoek en Vorming in Menselijke Relaties van de Beweging ATD Vierde Wereld, in samenwerking met de Europese Universiteit voor

¹ "La pensée des plus pauvres dans une connaissance qui conduise au combat" Revue Quart Monde n° 140, p. 44-52, 1991

² "Le croisement des savoirs – Quand le Quart Monde et l'Université pensent ensemble" Ed. L'Atelier, Ed. Quart Monde, Paris 1999, 527p

³ "Le croisement des Pratiques – Quand le Quart Monde et les professionnels se forment ensemble » Ed. Quart Monde – Paris 2002, 228p

Vorming in Tours (Frankrijk) en de Open Faculteit van Economische en Sociale Politiek van het Cardijninstituut in Louvain-la-Neuve (België).

Na deze programma's werden de voorwaarden getoetst tijdens vormingssessies met "Universitaire of Professionelen" (uit de wereld van de gezondheidszorg, het onderwijs, het maatschappelijk werk...) en "mensen in diepe armoede" (leden van verenigingen die strijden tegen diepe armoede). Vermits bij deze vormingen gebruik werd gemaakt van de methodiek van kruising van kennis en kunde, werden ze "wederzijdse vorming" genoemd.

A Voorafgaande vereisten van de kruising van kennis en kunde

Kruising van kennis en kunde kan geenszins beschouwd worden als een eenvoudige methode van deelname van mensen in diepe armoede.

1. Besef van een noodzakelijke verandering

Diepe armoede is geen noodlot. Geen genoeg nemen met de maatschappelijke, economische of culturele realiteit ... leidt er toe dat we dingen willen veranderen. Drager zijn van deze wil en dit erkennen bij de anderen is een voorafgaande vereiste.

2. Iedereen aanvaarden als drager van kennis

Mensen in diepe armoede en uitsluiting hebben niet alleen noden en behoeften, zij kunnen ook kennis bijdragen. Wanneer hun ervaringskennis gekruist wordt met andere vormen van kennis, zien we dat zij bekwaam zijn om afstand te nemen en na te denken. Deze kruising van kennis leidt tot een kennis die vollediger is en meer waarheidsgetrouw.

3. Niet alleen zijn

Vanuit zijn eigen leven bouwt iedereen ervaringen op. Wanneer deze persoonlijke ervaringen niet verbonden zijn met een maatschappelijke of professionele groep, dan blijven ze kwetsbaar. Tot een maatschappelijke of professionele groep behoren geeft kracht aan de kennis die elkeen meedraagt. Dit betekent dat de mensen in diepe armoede, die deelnemen aan zulke wederzijdse vormingen met "Universitaire of Professionelen", niet afgezonderd mogen blijven. Zij moeten deel uit maken van een groep of een vereniging van mensen die dezelfde leefomstandigheden kennen en ze moeten beschikken over plaatsen waar zij kunnen spreken en nadenken met gelijken.

4. Zich samen opstellen voor onderzoek

Het is noodzakelijk dat elke deelnemer zich opstelt als iemand die onderzoekt, vormt en handelt: zowel bij het stellen van de onderzoeksvragen, het verwoorden van de problematiek, het zoeken naar betere inzichten en mogelijke wegen tot verandering. Met andere woorden: elke deelnemer heeft vat op het onderzoek, van het begin tot het einde.

B Noodzakelijke voorwaarden voor het opzetten van kruising van kennis en kunde

1. Daadwerkelijke aanwezigheid van mensen in diepe armoede

De eerste voorwaarde om een kruising van kennis en kunde mogelijk te maken is de daadwerkelijke aanwezigheid van mensen in diepe armoede, tijdens de ganse duur van het proces. Een kortstondige aanwezigheid voor een getuigenis of een bijdrage in de vorm van een video- of geschreven boodschap komt dus zeker niet in aanmerking.

Onder geen enkel beding kunnen andere deelnemers hun plaats innemen, in hun naam of in hun plaats spreken, al hebben ze kennis opgebouwd over de wereld van armoede of zijn ze er van nabij bij betrokken.

2. Voorwaarden scheppen voor de onafhankelijkheid van de soorten kennis met het oog op een evenwaardige confrontatie

Meestal zijn onafhankelijkheid en evenwaardigheid in de praktijk niet vanzelfsprekend in de omgang tussen “Universitaire of Professionelen” enerzijds en “mensen in diepe armoede” anderzijds.

- geen afhankelijkheidsrelaties

Om een kruising van kennis en kunde op te zetten, is het noodzakelijk dat de groepen samengesteld zijn uit personen die geen afhankelijkheidsrelatie hebben met de personen uit de andere groep. Met het oog op de vrijheid van denken en spreken van eenieder, zullen er in de groep van de “mensen in diepe armoede” geen mensen zitten die in het dagelijkse leven een beroep moeten doen op de diensten van iemand van de groep van de ‘Professionelen’. Zo bvb. leerkrachten niet met de ouders van hun leerlingen, maatschappelijke werkers, geneesheren ... niet met hun “cliënten”.

- referentiegroep, deelnemersgroepen

Elke deelnemer aan kruising van kennis en kunde heeft als referentie de eigen groep waartoe hij/zij behoort (deelnemers uit de wereld van diepe armoede, uit het verenigingsleven, uit de beroepswereld, uit de universitaire wereld...).

Binnen zijn referentiegroep heeft elkeen een veilig gevoel, de vrijheid en de tijd om een eigen gedachtegang uit te bouwen alvorens deze te kruisen..

Anderzijds vraagt het tijd en uitleg om de kennis van de andere groep te begrijpen en te ontvangen. Dit soort ruimte en tijd in de referentiegroepen laat de deelnemers toe zich de vragen en inzichten van de andere groep eigen te maken, hun eigen vragen te formuleren en hun eigen kennis en inzichten op te bouwen.

3. Ruimte scheppen voor vertrouwen en veiligheid

De kruising van kennis en kunde is alleen mogelijk wanneer er een gevoel van veiligheid is gewaarborgd voor eenieder ten overstaan van de andere deelnemers en van het opgestelde kader.

- *Een soort contract* moet de regels vastleggen waarbij de veiligheid en de vertrouwelijkheid van woord en geschrift omschreven worden. Wat mensen in diepe armoede zeggen is meestal het resultaat van een langdurige ervaring van lijden en inspanningen, en de mensen blijven erg kwetsbaar. Deze kwetsbaarheid moet beschermd worden, onder meer aan de hand van de vertrouwelijkheidsregel. Dit geldt evenzeer voor wat de Universitaire of Professionelen, die ook gebonden zijn door het beroepsgeheim, zeggen.

- *Het ethische kader anderzijds* omvat een aantal waarden die verbonden zijn aan de dialoog tussen mensen: actief luisteren, eerbied voor andermans woord, bereidheid tot een kritische ingesteldheid naar de eigen kennis, overtuiging dat elke kennis steeds in opbouw is.

4. De voorwaarden voor uitwisseling en striktheid waarborgen

Tijdens een sessie van kruising van kennis en kunde is er wel degelijk sprake van ongelijke posities. Het zou een valkuil zijn om te doen alsof er van bij de start gelijkheid zou zijn tussen alle deelnemers, want die is er niet.

De uitwisseling mogelijk maken is dus voorwaarden scheppen voor evenwaardigheid in die uitwisseling. Dat is de rol voor het pedagogische team of het animatieteam. Dit team moet samengesteld zijn door enerzijds personen die, door hun langdurige nabijheid, kennis opgebouwd hebben over mensen in diepe armoede, hun moeilijkheden en hun capaciteiten, en anderzijds door mensen van de wereld van de “Universitaire of Professionelen”.

- *Ten overstaan van mensen in diepe armoede*

De rol van de animatoren is de mensen te steunen om zich uit te drukken met hun eigen woorden, zonder zich ooit in hun plaats te stellen, zonder hun ‘voor te zeggen’ wat zij proberen te zeggen. Het gaat erom de voorwaarden te scheppen die hun de kans geven om zelf hun kennis neer te zetten: hun levenservaring herbekijken met de nodige afstand, deze aan anderen voorleggen om er algemeen gangbare lessen uit te trekken, hen ondersteunen bij de stappen om de andere deelnemers te begrijpen. Het is ook hen voor en na in ontmoetingen begeleiden opdat ze in verbinding zouden blijven met hun leefmilieu.

- *Ten overstaan van de “Universitaire of Professionelen”*

Ook zij ervaren moeilijkheden om zich mondeling of schriftelijk uit te drukken. Vertrouwd en gevormd om te werken en te communiceren met gelijken, vertonen zij de neiging om abstracte uitdrukkingen te gebruiken die alleen verstaanbaar zijn voor ingewijden. De animatoren zullen hen helpen bij het verstaanbaar formuleren van hun gedachten en hen begeleiden in hun poging om de inbreng van mensen in diepe armoede te begrijpen.

Het is ook de rol van het pedagogisch team om aan de “Universitaire of Professionelen” te laten inzien dat het ritme en de tijd die voor kruising van kennis en kunde uitgetrokken worden zinvol en noodzakelijk zijn (er kunnen geen stappen overgeslagen worden).

- *De kruising van kennis en kunde animeren*

De animatoren zullen er ook op toezien dat iedereen aan bod kan komen, dat elke deelnemer zijn gedachte kan verwoorden en begrepen wordt, dat de spreektijd voor elke deelnemer gerespecteerd wordt. Daarbij zullen zij er in het bijzonder over waken dat er geluisterd wordt naar de mensen in diepe armoede.

5. Een methodologie opzetten voor kruising van kennis en kunde

De kruising van kennis en kunde is een constructie. Het vergt hulpmiddelen en ondersteuning, zowel op gebied van onderzoek als van wederzijdse vorming. Het pedagogische team is verantwoordelijk voor de gebruikte methode die zij aanpast volgens de context.

Dit zijn de grondregels van de methodiek:

- *Ieders ervaring*

Het verhaal van een welbepaalde ervaring geeft alle deelnemers de kans om op gelijke voet te staan. Het verhaal van de feiten heeft betrekking op een situatie die iemand heeft meegemaakt, en waar interactie was tussen mensen in diepe armoede en “Universitaire of Professionelen”.

- *Ritme en duurtijd*

Tijdens de uitwisselingen moet het ritme en de tijd voor het begrijpen en het verwoorden van elke deelnemer geëerbiedigd worden. Momenten van stilte moeten gerespecteerd worden. Iedereen moet zijn gedachtegang tot op het einde kunnen uitleggen en de betekenis van de woorden kunnen vatten. Soms ontstaan er spanningen tijdens de uitwisselingen. Regelmatige

werktijden per referentiegroep, dus met 'gelijken', biedt de mogelijkheid om de nodige afstand te nemen.

Tijd is een onontbeerlijk gegeven voor zo'n diepgaand werk. Het is nodig om vertrouwen op te bouwen, om de dialoog op gang te brengen, om de verhalen te analyseren, om de woorden van de ander te begrijpen, om de eigen inbreng voor te bereiden. De tijd is echter ook afhankelijk van de vooropgestelde doelen, maar er moet alleszins rekening gehouden worden met een rijpingsproces.

- *De gezamenlijke opbouw*

De inspanningen die van iedereen gevraagd worden om deel te nemen aan een kruising van kennis en kunde zijn gemotiveerd door de transparantie van de aangewende procedures. Ook kent iedereen de beoogde doelstelling: de interactie bevorderen tussen mensen in diepe armoede en alle andere burgers (hulpverleners, universitaire, vakbondsmensen, politici...).

De vinger leggen op elementen van onenigheid is een essentiële stap. Er is geen collectieve opbouw mogelijk zonder confrontatie. De beste manier om standpunten echt te confronteren is om zich wederzijds te engageren, indien mogelijk, tot de uitwerking van een gemeenschappelijk product of resultaat.

Kennis "kruisen" is niet kennis "optellen". Tijdens het proces, krijgt iedereen vanuit zijn eigen plek gaandeweg meer vat op zijn begrip van de wereld en tegelijkertijd meer invloed op de plaats die hij/zij daarin inneemt.

Kruisen is confronteren, d.w.z. zich openstellen voor de kennis en de ervaringen van anderen met het oog op een meerwaarde.

We willen niet alleen een beter wederzijds begrip bereiken maar ook de uitvoering van een participatiedemocratie waarin de mensen in diepe armoede ten volle kunnen deelnemen.